

תחילת התיישבות היהודים בליטא

מבוסס על מאמרי ויקיפדיה

ישנן עדויות להתיישבות של מספר יהודים באזור ליטא של היום כבר בזמן המאה ה-12. הגיעו אליה אז פליטי רדיפות ופרעות של הנוצרים באזורים אחרים באירופה, או סוחרים מדרום אירופה ומזרחה. באמצע המאה ה-13 עברו חקלאים יהודים מאזורי גליציה, האליץ וקייב לאזורים הצפוניים יותר בקרבת ליטא והקימו את הקהילות בגרודנו ובריסק, אזורים שהשתייכו אז לליטא. בשנת 1348 החל גל הגירה שנמשך כארבע שנים, במהלכו נמלטו יהודים רבים מאזורי אירופה השונים בהם פגעה "המגפה השחורה", וכתוצאה מהפגיעות ביהודים באזורים אלה.

עד המאה ה-14 לא הייתה קהילה יהודית גדולה בליטא, אך הקהילה הקיימת גדלה משמעותית עם עליית הנסיך גדימינאס. הוא הקים את העיר וילנה, הרחיב את שטחי ליטא בסמכותו ואף קרא לאומנים, סופרים וסוחרים להתיישב בה. גדימינאס עודד עמים שונים להתיישב בליטא: גרמנים, יהודים וטטרים. הקהילה גדלה עוד יותר בימיו של ויטאוטס, נכדו של גדימינאס, שפיתח את הערים שכבש. הוא הציע ליהודים לעבור אליהן כדי שיפתחו את הכלכלה באזורים אלה.

בימיו הגיעו לליטא יהודים מחצי האי קרים, קראים ויהודים מספרד ופורטוגל שברחו מהאינקוויזיציה. בין אלו שהתיישבו בתקופת ויטאוטס היו גם בני עדת הקראים, אשר התיישבו בעיקר בעיר טרקאי, שבאזור וילנה. הללו התבדלו דרך קבע מהקהילה היהודית. בתקופת השואה, טענו שאינם ממוצא יהודי וטענתם נתקבלה על ידי הגרמנים. על ידי כך ניצלו מגזירות-השמד. הפחד מהזהוי שלהם כיהודים הושרש בהם באופן עמוק.

יהודי ליטא במאה ה-16 וה-17 עד הכיבוש הרוסי

מהמאה ה-16 ועד המאה ה-17, תחת שלטון האיחוד הפולני-ליטאי קיבלו יהודי דוכסות ליטא כתבי זכויות רבים אשר הקלו על חייהם מאוד, דבר שהביא לליטא הגירה מתמדת של יהודים מאזורים שונים. במאה ה-17 התפתחה מאוד קהילת וילנה, הפכה למרכז של לימוד תורה, ואף כונתה בשל כך "ירושלים דליטא" (ירושלים של ליטא). הרעה במצבם של היהודים התרחשה בשנים 1648–1655, במהלך מרד האיכרים והקוזקים באוקראינה. במהלך המאה ה-17 נערכו גם עלילות דם רבות כנגד היהודים, למרות כתבי הזכויות שקיבלו. בין האירועים החשובים היו השריפה הגדולה בבריסק בשנת 1637, שהנוצרים ניצלו אותה לפגוע ביהודים. בימי שלטונו של ויטאוטס, נערכו במהלך חג הפסח מעצרים רבים ליהודים בעיירה רוז'ינו, לאחר שנזרקה גופת ילד נוצרי למרתף של יהודי. רבים מבני הקהילה נעצרו ושניים מראשיה נרצחו ללא משפט וללא מציאת אשמה ביהודים. ב-1775 התקבלה חוקה חדשה לדוכסות ליטא ובה, בין היתר, ניתנה לראשונה ליהודים אפשרות חוקית לחכור אדמות ולעבדן. אולם היענות היהודים לפריבילגיה זו הייתה מועטה.

לאחר הכיבוש הרוסי בשנת 1795

לאחר כיבוש כל ליטא על ידי רוסיה בשנת 1795, הובטח תחילה ליהודים כי זכויותיהם ישמרו כפי שהיו, אך לאחר זמן מה ההבטחות הופרו, שכן הרוסים חששו מחדירתם של היהודים לתוככי רוסיה והגבילו אותם למגורים בתחום המושב - האזורים שבהם גרו לפני הכיבוש. בשנת 1804 פרסם הצאר אלכסנדר הראשון את "חוקת 1804", אשר התבססה על המלצותיהם של "הוועד לתקנת היהודים". החוקה חילקה את שטחי רוסיה ל-13 פלכים, ומאוחר יותר ל-25 פלכים שבהם יושבו היהודים ללא יכולת לעבור מפלך אחד לשני. כמו כן, נאסר על היהודים לעסוק בפונדקאות ולכן עזבו כ-60,000 יהודים את שטחי הכפרים. מצד האוכלוסייה המקומית, היחס אל יהודי ליטא לא השתנה בעקבות הכיבוש הרוסי, והם המשיכו להיפגע מצד הליטאים.

מלחמת העולם הראשונה (1914–1918)

במהלך מלחמת העולם הראשונה נגרם סבל רב ליהדות ליטא. סבל זה בא לשיאו בשנת 1915, עם גירוש רוב יהדות ליטא לעומק רוסיה ולאוקראינה על ידי השלטון הצארי בתואנה של חשש משיתוף פעולה בין יהודי ליטא לבין האויב הגרמני.

ליטא העצמאית (1918–1940)

לאחר מלחמת העולם הראשונה והורדת העול הרוסי מעל המדינות הבלטיות, זכתה ליטא לעצמאות מידי רוסיה יחד עם לטביה, אסטוניה ופינלנד. בתחילת שנות ה-20 זכתה הקהילה היהודית לאוטונומיה שהתבטאה בהקמת משרד לענייני יהודים בממשלה הליטאית. בשנים 1919–1921 בתפקיד זה היה ד"ר מנחם סולובייצ'יק ומשנת 1923 שמשון רוזנבאום שבשנת 1924 עלה ארצה. ב-1919 נוסד הגימנסיון העברי במריאמפול שהיה לבית הספר התיכון הראשון מחוץ לארץ ישראל, ששפת ההוראה בו בכל המקצועות היא עברית. ענייני הקהילות השונות נוהלו האופן עצמאי בפיקוח משרד זה, היהודים יוצגו על ידי ה"נציגול-ראט" (המועצה הלאומית), אשר גייסה את דעת הציבור היהודי בעולם לטובת עצמאותה של ליטא.